

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE MİLLÎ BİRLİK İNŞASI KAPSAMINDA DİL REFORMU VE KİMLİK SÖYLEMİ (1932-1936)

LANGUAGE REFORM AND IDENTITY DISCOURSE IN NATION-BUILDING DURING THE EARLY REPUBLICAN PERIOD (1932-1936)

Merve Tüzünoğlu, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Sorumlu Yazar: Merve Tüzünoğlu, merve.tuzunoglu@gmail.com

Atıf Bilgisi Tüzünoğlu, M. (2026). Erken cumhuriyet döneminde millî birlik inşası kapsamında dil reformu ve kimlik söylemi (1932-1936). *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 17, 026, 01-19. DOI: 10.54688/ayd.1874182

doi 10.54688/ayd.1874182

Gönderilme: 29 Ocak 2026 / Revizyon : 20 Mayıs 2026 / Kabul: 16 Haziran 2026 / Yayın: 18 Ağustos 2026

Özet

Bu çalışma, erken Cumhuriyet döneminde dil, yazı ve tarih alanındaki reformlar aracılığıyla millî kültürün, Cumhuriyet'in resmî ve ideolojik söylemini yansıtan Cumhuriyet Gazetesi üzerinden nasıl inşa edildiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, erken Cumhuriyet döneminde gazete aracılığıyla millî kültür ve kimliğin inşasının halka hangi söylemsel çerçevede sunulduğu araştırmanın temel sorusunu oluşturmaktadır. Bu sorudan hareketle aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır.

1. Gazetelerde kaleme alınan köşe yazıları ve haberler tarihsel süreklilik ve kopuş arasında nasıl konumlanmaktadır?
2. Ulusal bilinç üretebilmek için kurulan dil ve tarih anlatısı nasıldır?
3. Reformların bilimsel ve toplumsal dayanakları halka nasıl sunulmaktadır?

Türk Tarih Tezi'nin ortaya çıkışı, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulması ve ardından düzenlenen Dil Kurultaylarıyla birlikte dil ve tarih temelli ulus inşasının ideolojik kurumsallaşması; Güneş Dil Teorisi'nin 1935'te gerçekleştirilen Üçüncü Dil Kurultayı'nda resmî devlet söylemine dönüşmesi gibi nedenler, Cumhuriyet Gazetesinin Haziran 1932 ile Aralık 1936 tarihleri arasındaki sayılarının analiz edilmesinin temel gerekçesini oluşturmaktadır. Tematik içerik analizi sonucunda; kadim geçmiş ile Avrupa merkezli gelecek arasında sıkışan retorik, dil ve tarih miti üzerinden şekillenen uluslaşma pratikleri, dil ve ulus inşasında temellendirilen toplumsal ve bilimsel dayanaklar ile dilin standartlaşma biçimleri olmak üzere dört temaya ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, Benedict Anderson'un "hayali cemaatler" yaklaşımı ve Ernest Gellner'in ulusçuluk kuramı çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet İdeolojisi, Dil ve Tarih Anlatısı, Dil Reformu, Dilde Sadeleşme.

Jel Kodları: Z00, Z13, H11

Abstract

This study analyzes how the social legitimacy of national unity and culture was constructed through reforms in language, script, and history during the Early Republican Period, as reflected in Cumhuriyet newspaper, a major vehicle of the Republic's official ideological discourse. The main research question examines the discursive framework through which national culture and identity were presented to the public through newspapers. Specifically, the study investigates how newspaper columns and news reports were positioned between historical continuity and rupture, what linguistic and historical narratives were employed to foster national consciousness, and how the scientific and social foundations of reforms were communicated to society. The study focuses on the period between June 1932 and December 1936, encompassing the emergence of the Turkish History Thesis, the establishment of the Turkish Language Research Society, the language congresses, and the adoption of the Sun Language Theory as official state discourse. Thematic content analysis identified four themes: a rhetoric situated between an ancient past and a Europe-centered future; nation-building practices shaped by myths of language and history; the social and scientific foundations of nation-building; and forms of language standardization. The findings are interpreted through Benedict Anderson's concept of imagined communities and Ernest Gellner's theory of nationalism.

Keywords: Republican Ideology, Language and History Narrative, Language Reform, Language Simplification.

Jel Codes: Z00, Z10, Z19

Extended Summary

This study explores how national culture was constructed through language and history reforms during the Early Republican Period, as reflected in Cumhuriyet newspaper, which functioned as the official ideological publication organ of the state. Within this framework, the study's central research question focuses on identifying the discursive framework through which national culture and identity were presented to the public via newspaper narratives. In addition, three sub-questions are addressed:

1. How were editorials and news articles in the newspaper positioned between historical continuity and rupture?
2. What kind of language and history narratives were constructed to produce national consciousness?
3. How were the scientific and social justifications of the reforms communicated to the public?

The analysis centers on reforms including the institutionalization of the Turkish History Thesis, the activities of the Turkish Historical Society, the founding of the Turkish Language Association, the organization of Language Congresses, and especially the Sun Language Theory, which became part of the official state discourse after the Third Language Congress in 1935. The study employs qualitative research design and thematic content analysis method. It analyzes issues of Cumhuriyet published between June 1932 and December 1936.

Three main reasons justify the selection of this time frame. First, all three Language Congresses were held during the lifetime of Mustafa Kemal Atatürk. Second, discourses surrounding the Turkish History Thesis and language-based nation-building were most intensively produced during these years. Third, the Sun Language Theory was officially adopted as state ideology at the 1935 congress.

The analysis identified four major themes:

1. A discursive structure caught between an ancient historical past and a Europe-centered vision of the future.
2. Nation-building practices shaped through myths of language and history.
3. The scientific and social foundations underpinning language and nation-building.
4. The process of linguistic standardization.

The findings are interpreted through Benedict Anderson's concept of imagined communities and Ernest Gellner's theory of nationalism. These frameworks provide a lens through which the relationship between modern nation-building and state-controlled ideological narratives in the press is analyzed.

A key finding is the presence of contradictions within the discourse structured around the tension between an ancient past and a modern European future. On one hand, a complete rupture from the Ottoman past is presented as necessary for the Republic's future. On the other hand, Turks are portrayed as the cradle of civilization and humanity itself. Claims suggest that the origins of Ancient Greek and Roman civilizations trace back to Turkish history. Turkish migration from Central Asia is not described as a response to ecological necessity, but as a civilizational mission.

While the discourse glorifies the Turks' ancient civilizational role, it simultaneously advocates for Europeanization and modernization. This duality creates a narrative in which historical depth and modernity coexist, despite inherent contradictions. Another notable contradiction is the coexistence of progressive discourses on gender equality, urban transformation, and education with racialized claims defining Turks as members of the "Alpine race," distinct from Mongolian or "yellow" races.

In the theme of nation-building through the myth of language and history, emphasis is placed on the sacredness and centrality of the Turkish language. Its superiority over other languages is highlighted, and it is presented as a core marker of national identity. Likewise, editorials influenced by the Turkish History Thesis depict Turks as historical agents central to world history and as originators of civilization.

The theme concerning the scientific and social foundations of nation-building notes how the participation of foreign scholars in Language Congresses was used to legitimize reforms. The ideal of the teacher, contributing to national progress by compiling dictionaries and reclaiming concepts once attributed to Greek sources, is portrayed as a symbol of modernization and dedication. Furthermore, support for the reforms is shown to extend beyond ethnic Turks. Newspaper content also includes statements from Jewish citizens, underscoring the participation of different religious communities in the nation-building process.

The final theme, linguistic standardization, is examined through discussions on dialectal variation, the gap between written and spoken Turkish, and the role of state intervention. These debates show that language reforms were not only institutional or ideological but also shaped everyday life and cultural practices. The creation of a standardized language was part of a broader nation-building agenda aimed at shaping collective memory and shared national identity.

In conclusion, the study demonstrates that language and history reforms were consistently framed through *Cumhuriyet* newspaper as vital tools for nation-building. Through discursive strategies, the newspaper contributed to legitimizing the ideological foundations of the modern Republic. The press served as a crucial medium through which state-led reforms were communicated, justified, and normalized, revealing that nationhood was constructed not only through formal policy but also through narrative and representation.

1. Giriş

1789 Fransız Devrimi ile birlikte imparatorluk, feodal yönetim, site devletleri ve mutlak monarşiler üzerine kurulu geleneksel devlet modelleri yerini, millet ve egemenlik unsurları üzerine kurulu ulus-devletlere bırakmıştır. Böylece “ulus” kavramı, modern devletin en önemli bileşeni hâline gelmiştir (Çetin, 2022). Fransız Devriminin ardından etkisi hız kazanan milliyetçilik akımları, Osmanlı Devletinde ortaya çıkan yapısal sorunlar ve savaşlarda yeni tekniklerden yeterince yararlanmamanın sonucu gerçekleşen mağlubiyetler, İmparatorluğun çöküşüne zemin hazırlamıştır. İmparatorluğun çöküşünün ardından kurulan Cumhuriyet ile birlikte, günümüzde de sıklıkla tartışılan süreklilik ve kopuş söylemleri belirginlik kazanmıştır. Bununla birlikte savaşlar ve yıkımlar nedeniyle yıpranmış, parçalanmış ancak küllerinden yeniden doğmaya çalışan genç devlet, gerek iç gerekse dış politikada meşruiyetini tesis etmeyi ve inşa etmeyi amaçladığı millî kimlik aracılığıyla toplumu bir arada tutmayı kendisine hedef olarak belirlemiştir. Bu kapsamda, Cumhuriyetin ilanının ardından kısa süre içerisinde köklü değişimler hayata geçirilmiştir. Dil Reformu ile yadsınamayacak bir ilişkiye sahip olan Harf İnkılabı, bu köklü değişimlerden birisi mahiyetindedir. Bu kapsamda, Cumhuriyetin ilanından sadece beş yıl geçmesinin ardından tarihler 1 Kasım 1928’i gösterdiğinde çıkarılan 1358 sayılı “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun” ile Latin harfleri kabul edilmiştir. Lewis, Harf İnkılabının amacını şu sözlerle ifade etmektedir: “Türkiye’nin İslami doğu ile olan bağlarını koparmak hem içte hem de Batı dünyasıyla iletişimi kolaylaştırmaktı.” (Lewis, 2019, s. 42) Yasanın çıkması ve 3 Kasım’da Resmî Gazete’nde yayımlanmasının ardından “Eski harflerle yazılmış kitapların okullarda öğretim için kullanılması yasaklandı. Yıl sonu itibarıyla eski harflerle yazılmış kitaplar basılmayacaktı. 1 Haziran 1929’dan itibaren vatandaşlar ve hükümet daireleri arasındaki bütün yazışmalar yeni harflerle yapılmak zorunda olacaktı.” (Lewis, 2019, s. 58).

Küllerinden yeniden doğan genç devletin benimsediği ilke ve hedefler Osmanlı İmparatorluğu ile aynı çizgide değildir. Bu sebeple genç Cumhuriyetin benimsediği ilk politika, Osmanlı Devleti’nin devamı niteliğini hatırlatan her türlü göstergeden kurtulmak olmuştur. Kültür dili inşasının ancak bu şekilde mümkün olabileceğine dair algı, süreç içerisinde güçlenmeye başlamıştır. Mümtaz Turhan, “*Kültür Değişimleri-Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*” adlı eserinde kültür değişimlerini iki başlık içinde ele almıştır. Bunlar; serbest kültür değişimleri ve mecburi kültür değişimleridir. Serbest kültür değişimleri, bir toplumun dahili ve harici tazyik olmadan bünyesinde kendiliğinden gerçekleşmektedir. Mecburi kültür değişimleri ise bir grubun veya toplumun kendi kültürünü; diğer gruplar, toplumlar üzerinde tazyik uygulaması sonucu gerçekleşmektedir (Turhan, 2021, s. 39). Turhan, *Kültür Değişimleri* isimli eserinde Cumhuriyetin erken dönemlerinde gerçekleşen Harf İnkılabı ya da Dil Reformu süreçlerinden bahsetmemektedir. Ancak gerçekleştirilen Dil Devrimi ve Dil Reformu süreçlerini, çağdaş uygarlık seviyesine çıkabilmek için gerçekleştirilen mecburi kültür değişimleri statüsünde değerlendirmek mümkün görünmektedir.

Millî kimliğin inşasında önemli bir adım olarak değerlendirilebilecek 1928 tarihli Harf İnkılabı’nın ardından, 1931 yılında kurulan Türk Tarih Tetkik Cemiyeti ikinci bir kurucu hamle olarak öne çıkmaktadır. Harf İnkılabı sonrasında belirli aralıklarla gündeme gelen Türkçe ibadet girişimleri ile Türk Tarih Tezi, Türk Dil Reformu ve Güneş Dil Teorisi gibi uygulama ve yaklaşımların, köken itibarıyla ulus-devlet bilincini tesis etmeye yönelik olduğu görülmektedir. 4 Temmuz 1932 yılında Cumhuriyet Gazetesinde Reşit Galip Bey’in “Türklük ve medeniyet tarihine bir nazar” isimli yayımlanan yazısında “İlk defa toplanan millî tarih kongresi, millî kültür sahasındaki önemli adımdır” (Galip, 1932a) şeklindeki beyanatı, Tarih Kongresinin ulusal kültür yaratmak için atılan kritik adım olduğunu destekler niteliktedir.

Ulusal bilinç ve millî kültür arasında kurulan yakın ilişki, dil üzerine yoğunlaşılması gerektiği fikrini beraberinde getirmiş ve 12 Temmuz 1932’de bugünkü adıyla Türk Dil Kurumu olan Türk Dil Cemiyeti

kurulmuştur. Dile dair olan tüm girişimler ve tartışmaların temelinde; toplumda iki farklı sınıfın olduğu ve yabancı kökenli sözcükler sebebiyle yazı dili ve konuşma dili arasında oluşan büyük farklılıklar neticesinde bu kesimlerin birbirlerini anlayamadıkları görüşü yer almaktadır. Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin yerine, Türkçe için alternatif kelimeler üretilerek dilde sadeleşme çalışmalarının yürütülmesi ve bu yolla millî bir dil oluşturulması, kurulan cemiyetin nihai amacını oluşturmaktadır. Bu amacın somut bir adımı olarak kurulan Türk Dil Cemiyeti, Dil Reformu'nun düşünsel kökenlerine dayanan Tanzimat, I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet dönemlerinde atılan adımlardan belirgin düzeyde farklılık göstermektedir. Bu çalışma, erken Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen reformların toplumsal meşruiyetinin sağlanması sürecinde “yeni biz” söyleminin gazete vasıtasıyla nasıl inşa edildiğini anlamayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, erken Cumhuriyet döneminde gazeteler aracılığıyla millî kültür ve kimliğin inşasının söylemsel çerçevesinin nasıl şekillendiği, araştırmanın temel sorusunu oluşturmaktadır. Bu temel soru doğrultusunda, üç alt araştırma sorusu da çalışmanın kapsamına dâhil edilmiştir.

- Gazetelerde kaleme alınan köşe yazıları ve haberler tarihsel süreklilik ve kopuş arasında nasıl konumlanmaktadır?

- Ulusal bilinç üretebilmek için kurulan dil ve tarih anlatısı nasıldır?
- Reformların bilimsel ve toplumsal dayanakları halka nasıl sunulmaktadır?

Araştırma sorusu çerçevesinde, bu çalışmada tematik içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda, 1932-1936 yılları arasında yayımlanmış Cumhuriyet Gazetesinin tüm sayıları taranmıştır. Bilimsel araştırmalarda dönemsel sınırlama yapmak zorunluluktur. Türk Tarih Kongresinin ilkinin 1932'de düzenlenmiş olması bu çalışmanın başlangıç tarihinin belirlenmesinde etken olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk hayattayken üç Dil Kurultayı'nın gerçekleşmesi ve Üçüncü Dil Kurultayı'nda Güneş Dil Teorisi'nin sunulması, bu çalışmanın 1932-1936 aralığı ile sınırlandırılmasına neden olmuştur. Mezkûr tarih aralığını kapsayan bu çalışma, Türk dilinin ve Türk tarihinin millî kimlik inşasında nasıl konumlandırıldığını, devletin resmî ideolojisi çerçevesinde gazetelerin nasıl ideolojik bir aygıtla dönüştüğünü ve bu sürecin sonuçlarının günümüzden nasıl değerlendirilebileceğini ortaya koyması bakımından, farklı dönemleri kapsayacak çalışmalara referans oluşturabilecek nitelikte olması sebebiyle önem arz etmektedir. 1932-1936 yılları arasında yayımlanmış Cumhuriyet Gazetelerinin sayılarının tematik içerik analizi yöntemi ile taranması neticesinde; kadim geçmiş ile Avrupa merkezli gelecek arasında sıkışan retorik, dil ve tarih miti üzerinden ulusallaşma pratikleri, dil ve ulus inşasında temellendirici toplumsal ve bilimsel kanıtlar ile dilin standartizasyon biçimi olmak üzere dört temalaştırmaya ulaşılmıştır. Anderson'un “hayali cemaatlet” yaklaşımı ile Gellner'in ulusçuluk kuramı çerçevesinde elde edilen bulguları değerlendiren bu çalışma, resmî ideolojinin taşıyıcı aygıtlarından biri olan Cumhuriyet Gazetesi vasıtasıyla, dönemin resmî ideolojisinin amaçları doğrultusunda nasıl hareket edildiğini ve durağanlık taşımayan bu süreçte Türk dili ile Türk tarihinin medeniyet kurgusu ve “yeni biz” inşasında nasıl bir işlev üstlendiğini net bir şekilde göstermektedir.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bilimsel araştırma paradigmaları, literatürde çeşitlilik göstermektedir. Guba ve Lincoln, bilimsel araştırma paradigmalarını; pozitivizm, postpozitivizm, eleştirel teori ve yapılandırmacılık olarak dörtlü şekilde tasniflenmektedir. *Gerçekliğin ve bilginin doğası nedir?* sorularına postpozitivizm sırasıyla; “gerçek” vardır ancak kusurlu ve olasılıklı olarak bilinebilir, dolayısıyla ona doğrudan ve saf biçimde ulaşmamız mümkün değildir yanıtını vermektedir. Bilginin doğası nedir sorusuna ise postpozitivist paradigma, bilgi üretirken araştırmacının tam anlamıyla dışarıda kalarak tarafsız yaklaşım sergilemeyeceği gerçeğini kabul etmekle birlikte bulguların eleştirelilik ve metinler arası kıyaslama yaparak sınanabileceği ve bu sayede elde edilen bulguların genellikle doğru olarak kabul edildiği yaklaşımını benimsemektedir. Postpozitivist paradigmadaki metodoloji ise klasik

deneyisel yaklaşımdan ziyade değiştirilmiş müdahaleci yaklaşımı benimseyerek, eleştirel çoğulculukla hipotezlerin yanlışlanabilmesi ilkesini benimsenmektedir (Guba ve Lincoln, 2005, s.193). Postpozitivist paradigmanın benimsendiği bu çalışmada, erken Cumhuriyet döneminde gazetelerde yer alan dil ve tarih reformu üzerine söylemler, gerçekliğin birebir yansıması olmamakla birlikte siyasal ve toplumsal koşullar çerçevesinde dolaylı olarak ulaşabileceğimiz gerçeklikler olarak kabul edilmektedir. Epistemolojik açıdan, bilgiye ulaşım yolculuğu sırasında araştırmacı olarak öznel yorumlardan ziyade, eleştirel yöntemlerle bilginin sınanabileceğini; metodolojik olarak ise farklı zamanlarda metinler arası kıyaslamalar yapılarak reform sürecini normatif bir değerlendirmeye tabi tutulmaksızın ele almaktadır.

Erken Cumhuriyet döneminde (1932 Haziran-1936) yayımlanan Cumhuriyet Gazetesinin tüm sayıları üzerinden, dil ve tarih reformlarının toplumsal meşruiyetinin hangi söylemsel çerçeve üzerinden halka sunulduğunu analiz etme amacı bulunan bu çalışma, nitel tematik içerik analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Metin içeriği toplama ve analiz etme tekniği olan içerik analizinde; iletilen sözcükler, anlamlar, resimler, semboller, düşünceler, temalar veya herhangi bir iletiye gönderme yapabilmektedir. Bu kapsamda; kitaplar, gazeteler, dergi makaleleri, reklamlar, söylevler, resmi belgeler, filmler, video kayıtları, şarkı sözleri, fotoğraflar, giyim eşyası, sanat eserleri ve ulusal marşlar konu olabilmektedir (Neuman, 2013, s. 466). Edebiyat, tarih, gazetecilik, siyaset bilimi, eğitim ve psikoloji dahil olmak üzere pek çok alanda kullanılan içerik analizi, 1910 yılında Alman Sosyoloji Topluluğunun ilk toplantısında Marx Weber tarafından gazetelerin incelenmesi için önerilmiştir (Krippendorff, 1980: 13; Neuman, 2013, s. 466). Weber'in gazetelerin incelenmesi noktasında önerdiği bu yöntem, 20.yy'ın başlarında radyo ve gazeteler gibi kitle iletişim araçlarının öneminin artması neticesinde Amerika Birleşik Devletleri nezdinde, bu mecraların analizi, kamoyunun keşfedilmesi olarak görülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, Amerika Birleşik Devletleri'nde Columbia Üniversitesi bünyesinde Uygulamalı Sosyal Araştırmalar Bürosu'nun kurulması, İkinci Dünya Savaşı yıllarında savaş dönemi iletişimini incelemek amacıyla *Experimental Division for the Study of Wartime Communications* biriminin kurulması ve Adalet Bakanlığında iç istihbarat amaçları doğrultusunda içerik analizlerinin yaptırılması, erken dönem kurumsallaşmasına ilişkin örnekler arasında yer almaktadır (Mayring, 2014, s. 19).

Bu çalışmada analizler, gazeteler üzerinden gerçekleştirildiği için en uygun araştırma yöntemi olarak tematik analiz tercih edilmiştir. Bu yöntem, 1932-1936 yılları arasında yayımlanan Cumhuriyet Gazetesinde dil ve tarih reformunun nasıl sunulduğunu temalar aracılığıyla analiz etmeyi sağlamaktadır. Braun ve Clarke (2006) tematik analiz yöntemine ilişkin altı aşamalı rehber sunmaktadır. Bu rehberde göre; birinci adımda verileri tanımak yer almaktadır. Rehberde sırasıyla; başlangıç kodları oluşturmak, temaları aramak, temaları gözden geçirmek, temaları isimlendirmek ve raporlama yapmak yer almaktadır (Çarıkçı, Meral, Berkil vd. 2024, s. 131). Bu çalışma, Braun ve Clarke'nin (2006) altı aşamalı tematik analiz yöntemi takip edilerek gerçekleştirilmiş olup, analizler söz konusu yöntemin önerdiği aşamalar doğrultusunda sistematik olarak gerçekleştirilmiştir.

Erken Cumhuriyet döneminde 1932-1936 aralığının seçilmesinin temel nedeni, tarihsel süreç içerisinde gerçekleştirilen yirmi dört Dil Kurultayı'nın üçünün Gazi hayattayken gerçekleşmesi ve Üçüncü Dil Kurultayı'nda Güneş Dil Teoris'i'nin resmi olarak en güçlü biçimde sahnelenerek, devlet politikası olarak sunulmuş olmasıdır. Diğer taraftan günümüzde de devam eden Türk Tarih Kongresinin ilkinin 1932'de düzenlenmiş olması ve bu kongrede Türk Tarih Tezinin duyurularak yaygınlaştırılmasının kimlik üretiminde ikinci kritik husus olması, çalışmanın mezkûr tarihleri kapsamasının nedenini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, belirtilen tarih aralığında, dil ve tarih üzerinden millî kimlik inşasına yönelik doğrudan yada dolaylı biçimde yayımlanmış köşe yazıları ve haber metinleri, analizin kapsamına alınmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

Millî birlik inşası kapsamında dil ve tarih alanında gerçekleşen reformları, Haziran 1932 ve Aralık 1936 aralığında yayımlanan gazete yazıları üzerinden analiz eden bu çalışmada yapılan kodlamalar neticesinde; kadim geçmiş ile Avrupa merkezli gelecek arasında sıkışan retorik, dil ve tarih miti üzerinden ulusallaşma pratikleri, dil ve ulus inşasında temellendirici toplumsal ve bilimsel kanıtlar ile dilin standartizasyon biçimi olmak üzere dört temalaştırma yapılmıştır.

3.1. Kadim Geçmiş ve Avrupa Merkezli Gelecek Arasına Sıkışan Retorik

Erken Cumhuriyet döneminde incelenen köşe yazılarında, “kadimlik” ve “Avrupalılık” arasında sıkışan söylem dikkat çekicidir. Gazete manşetlerinde birbirleriyle açık biçimde karşıtlık içinde olan üç farklı söylemin farklı zamanlarda tedavülde olduğu görülmektedir. Bu görüşlerden ilki, Türk kimliğinin Osmanlı ve İslam mirasından tamamen ayrı olduğu ve bu unsurlar arasındaki bağın koparılması gerektiğini savunan yaklaşımdır. 4 Eylül 1932 tarihli Yunus Nadi’nin köşe yazısında, Cumhuriyet felsefesinin millî bir vahdet amacı taşıdığı; ancak Osmanlı dilinin farklı kavimleri bünyesinde barındırması ve Osmanlıca’nın Türk, Arap ve Acem dillerinden oluşan karma bir yapıya sahip olması nedeniyle, bütün millete şamil bir dilin oluşturulamaması eleştirilmektedir. Bütün milletin anlayabileceği şamil bir dilin gerekli olduğu bilinciyle, dili tanzim ve tespit etmek gerekliliği, Cumhuriyetin görevidir (Nadi, 1932). Osmanlı Devleti’ne “geri kalmışlık” ithamı yöneltilirken, Türkçeye gerekli önemin gösterilmemesi, eleştiri noktalarından bir başkası olarak sunulmaktadır. Osmanlı Devletinin dil birliğini sağlamak açısından başarısız olduğunu ifade eden Yunus Nadi, 3 Mart tarihli “*niçin dilimizi düzeltmeye çalışıyoruz*” başlıklı yazısında, Türk milletinin geniş bir coğrafyaya yayıldığı, büyük tarihsel roller üstlendiği, ancak bu yayılımın diğer taraftan ortak bir yazı dili oluşmasını engellediği, gelinen noktada Türklerin kendi aralarında dahi anlaşmasının mümkün olmayacak seviyeye ulaştığı iddia edilmektedir (Nadi, 1933). Dil birliğinin sağlanamaması millî birlik açısından kritiktir. Köprülüzade Fuat, 7 Şubat’ta dil reformu hususundaki görüşlerini kaleme aldığı “*Dil inkılabı hakkında bazı düşünceler*” başlığı taşıyan ve Yunus Nadi’ye hitaben kaleme alınan yazıda; dil meselesinin derin ve azametli bir konu olduğu ve bu sebeple tek bir cepheden bakılarak anlama’nın doğru olmayacağı vurgulanmaktadır. Ayrıca yazıda Arap alfabesinin, Türkçenin ses yapısına uygun olmadığını, halk ve aydın arasında duvar ördüğünü ve bu sebeple alfabe değişikliğinin zorunluluğundan bahsedilmektedir. Harf İnkılabı, millî kültür ve millî tarih aleyhtarları tarafından Türk milletinin tarihle bağını koparmak olarak yorumlanmış olsa da Cumhuriyet kadroları tarafından eski medeniyet dairesinden çıkıp yeni bir medeniyet dairesine geçişin bir adımı olarak değerlendirilmiştir. Böylece amaç, muasır garp medeniyeti seviyesine çıkmaktır. Bu sebeple, Arap ve Acem kelimeleri ile bu dillerden alınmış gramer kuralları artık Türk dili çevresinde hayat bulmayacaktır (Fuat, 1933). İmparatorluk bakiyesi altında toplanan farklı etnik kökenler ve buna bağlı kullanılan farklı dillerin kültür birliğini sağlayamayacağı yönündeki bu temel görüş, Gellner’in ulusçuluk tanımı ile yakından ilişkilidir. Nitekim ulusçuluk, Gellner’a göre halkın çoğunluğunun ya da bazı durumlarda tümünün hayatına alt kültürlerin hâkim olduğu bir toplumda, üst kültürün zorla dayatılmasıdır. Başka bir ifadeyle eğitimle elde edilen, denetlenebilen, bürokrasinin ve teknolojik iletişimin gerekliliklerine göre düzenlenen dilin topluma yayılmasıdır (Gellner, 1992, s.107).

12 Temmuz’da Yusuf Akçura tarafından kaleme alınan metinde, Türk ırkının tarihten evvel bile Asya’nın ortasında medeniyet kurmaya başladığı, buradan da dünyanın her tarafına medeniyetin dağıldığını iddia etmektedir (Akçura, 1932). Afet İnan, Türk Tarih Tezini destekleyecek mahiyette Türklerin neolitik dönemden itibaren Asya, Avrupa ve Anadolu’daki rolünden bahsetmektedir. İnan, bilim dilini kullanarak millî bir kimlik inşası vurgulamaktadır (İnan, 1932). 5 Temmuz’da Hasan Cemil Bey konferansta “*Ege medeniyetin menşesine bir bakış*” isimli sunuş ile medeniyetin asıl kaynağının Anadolu ve Ege havzası olduğunu ifade etmektedir (Cemil Bey, 1932).

9 Temmuz'da Reşit Galip Bey'in Tarih Kongresinde sunduğu konferansın özetinde, Türklerin tarih sahnesinde tâli bir unsur olmadıkları, medeniyet safhalarında aktif rol oynadıkları vurgulanarak, Türklerin geniş kafataslı Alp tipine mensup olduğu ve bu tipin yalnızca Anadolu'da değil Orta Asya ve Anadolu hattında da olduğu iddia edilmektedir. Böylece Avrupa merkezli tarih anlayışına ciddi bir karşı duruş yapılmaktadır (Galip Bey, 1932a).

Osmanlı Devleti'ne "geri kalmış", "çok dilli" ve "Türkçe dil birliğini sağlayamamış" şeklindeki eleştiriler farklı dönemlerde defaatle atfedilmiştir. Bu kapsamda, 23 Mart tarihinde Halil Nimetullah tarafından kaleme alınan ve gazetenin dördüncü sayfasında yayımlanan, "Türkçeye doğru Osmanlıca anlayıştan Türkçe anlayışa" başlıklı yazısı, dikkat çekicidir. Bu metinde, dil ve düşüncenin birbirinden ayrılamayacağı, ortak düşünce, duygu ve dil olmadan ortak bir millet oluşamayacağı vurgulanmaktadır. Ayrıca Türkçenin, Osmanlıcanın yapamadığı düşünceyi sadeleştirme ve toplumu birleştirme işini yapabileceğini, bu sayede de bir zihniyet dönüşümünün gerçekleşebileceği savunulmaktadır. Bahse konu metin, yazıyı konuşmaya yaklaştıran ve dili anlaşılabilir yapmak amacı taşıyan dil reformunu destekler mahiyettedir (Nimetullah, 1933).

Öte taraftan ikinci söylem; Türklerin insanlığın kurucusu, tarihin taşıyıcısı olarak ifade edilmesidir. Bir taraftan Osmanlı Devleti çeşitli şekillerde eleştirilerek reddedilirken, diğer taraftan Türkler'in tarihi yüzlerce yıl öncesine dayandırılmaktadır. Osmanlı Devleti Cumhuriyet rejiminden sadece bir önceki dönemken, İmparatorluk medeniyetin tesis edilmesinden bile önceki bir dönem olarak yansıtılmaktadır. Türklerin kadim bir tarihe sahip olduğu ve medeniyetin kurucusu olarak dünyaya kültür yaydığına ilişkin söylem ile Batı'nın üstünlüğünün kabul edilmesine dayanan Batı'ya benzeme fikri, eş zamanlı süreçler olması açısından dikkat çekicidir. Ayrıca Alpin ırkıdan geldiği yönündeki argüman ile temelde bilimsel olarak 'Avrupalı' olunduğunun kanıtlanma çabası dikkat çekmektedir. Bu kapsamda değerlendirilen Reşit Galip Bey 4 Temmuzda yayımlanan köşe yazısında, Türk ırkının Moğollar ve sarı derililer arasında değerlendirilmesinin bilimsel açıdan yanlış olduğu vurgulanarak, Türklerin Alpin tipi içinde yer aldığı iddia edilmektedir (Galip Bey, 1932b). Aynı şekilde Şevket Aziz Bey, Avrupa Alp tipi ile Anadolu Türkü arasında benzerlik kurarak, Türklerin Avrupalılara özgü fiziksel özellikler gösterdiğini ileri sürmüş ve 6 Temmuz tarihinde "Dün Üç Şayan-ı Dikkat Konferans Verildi" başlıklı bir yazı kaleme almıştır (Aziz Bey, 1932).

Medeniyetin kökeni ve taşıyıcısı söylemine rağmen Cumhuriyetle birlikte toplumsal anlamda kadın ve erkek arasında rollerin düzenlendiği, şehir hayatının dinamikleştiği, özgürlüğün cinsiyet farketmeksizin yaşanabildiği bir toplum olduğumuz, Rus gazeteci tarafından ifade edilerek, reformlara meşru zemin hazırlanmaya çalışıldığı dikkat çekici bir başka hususu oluşturmaktadır. Bu kapsamda 6 Ağustos 1933 tarihli köşe yazısı, örneklik teşkil etmektedir. "Yeni ve eski Türkiye" başlıklı köşe yazısı ile Rus gazeteci Nikulin'in Türkiye'ye yaptığı seyahat sonrası izlenimlerin yayımlanması ile bu meşruiyet güçlendirilmeye çalışılmıştır. İstanbul'a en son 8 yıl önce gelen gazeteci, kentte büyük bir değişimden bahsetmektedir. Eski İstanbul'da Osmanlı görünümünün hâkim olduğu geleneksel şehir hayatının hüküm sürdüğünü; Cumhuriyet'le birlikte ise Türk mahallelerinin geliştiğini, canlı ve üretken bir yaşamın ortaya çıktığını, peçeli kadınlar ile fesli erkeklerin artık kamusal alanda yer almadığını yazmıştır. Ankara ve İzmir'i ziyaret eden gazeteciye göre Türkiye, kendisine farklı hisler yaşatmıştır. Bu hisleri şöyle ifade etmektedir: "Yeni Türkiye, halkevleri, mektepleri, doğan sanayi Türkiye'si ile fes, peçe ve Arapların uyuşturucu kahveli Türkiye'si arasındaki fark, parlak bir sürette görünüyor" (Cumhuriyet, 1933a). 29 Ekim'de "Türk inkılabı ve Rus gazeteleri" başlıklı gazete küpüründe, Türkiye'nin saltanat döneminde olumsuz bir durumda bulunduğu, Batı imparatorluklarının etkisi altında kalan Osmanlı Devleti'nin ardından Türk milletinin Millî İstiklal Hareketi'ni başlattığını ifade etmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Medeni Kanun'un kabul edilmesi, kadınların özgürleşmesi, fesin kaldırılması, laik mahkemelerin kurulması, Osmanlı Bankası'nın yerine millî bir bankanın tesis edilmesi ve Latin alfabesine geçilmesinin cehaletle mücadeleyi kolaylaştırması gibi gelişmeler övgüyle ele alınarak, Cumhuriyet inkılaplarının

on yıllık bir değerlendirmesi yapılmıştır (Cumhuriyet, 1933b). 22 Ocak'da "*Türk Kadını*" başlıklı kaleme alınan yazı ile toplumsal düzeyde Cumhuriyet ile kadının, köklü değişimler yaşadığı ve öz varlığına yeniden kavuştuğu kaydedilmiştir. Kadın ve erkeğin birlikte hareket ettiği toplumların güçlendiği vurgulanan bu yazıda, kadının dışlandığı, geri plana itildiği anlayışın Türk toplumunun özüne ait olmadığı, Osmanlı İmparatorluğu zamanında Türk kadını yanlış uygulamalarla toplumdan uzaklaştırıldığı ve nihayetinde hem kadının hem de toplumun gelişiminin olumsuz etkilendiği ifade edilmektedir (Cumhuriyet, 1935a).

Ezcümle, bir tarafta Osmanlı bakiyesi ile Cumhuriyet'in birbirinden farklı ideolojik temellere sahip olduğu ve bu nedenle kopuş söyleminin benimsenmesi gerektiği fikri kabul görürken; diğer tarafta Türklerin medeniyetin taşıyıcısı ve yayıcısı konumunda olduğu yönündeki söylem öne çıkarılmaktadır. Birbiriyle çelişkili görünen bu iki söylemin yanı sıra, kültürel ve toplumsal anlamda Batı üstünlüğünün örnek alınarak modernleşilmesi gerektiği yönündeki anlatı da başka bir çelişkili alanı oluşturmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde üretilen bu üç farklı anlatı, Anderson'un "*hayali cemaatler*" yaklaşımını doğrudan örneklemektedir. Milliyetçilik araştırmalarındaki etkili kuramlardan biri olan bu yaklaşıma göre uluslar, zihinsel ve siyasal cemaatlerdir. Bu cemaatlerin üyelerinin büyük çoğunluğu hiçbir zaman reel düzlemde birbirleriyle karşılaşmayacak olsa da her bireyin zihninde aynı topluluğun parçası olma fikri canlılığını korumaktadır. Anderson, bu teziyle ulusları tarihsel olarak köklü bir geçmişe sahip doğal varlıklar olarak gören geleneksel anlayışa karşı çıkmakta; aksine ulusların belirli tarihsel koşulların ürünü olarak ortaya çıkan toplumsal inşalar olduğunu ileri sürmektedir (Çiçek, 20253). Bu kimlik inşaları, dönemsel ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden üretilmekte ve revize edilebilmektedir. Dönemin koşulları göz önüne alındığında, genç Cumhuriyet'in varlığını tesis edebilmesi için geçmişle arasına mesafe koyması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda Cumhuriyet'in Osmanlı'dan ayrılan yönleri vurgulanmış ve Cumhuriyet'in sağladığı kazanımlar üzerinden yeni bir bağlılık ve aidiyet oluşturulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, Türklerin medeniyetin kurucu unsurlarından biri olduğu yönündeki anlatı, Türk milletine ortak ve yüce bir geçmiş atfederek topluluğun üyeleri arasında aidiyet ve gurur duygusu üretme işlevi görmektedir. Türk milletinin sıradan bir ulus değil, bilakis insanlık tarihinin kurucu aktörlerinden biri olduğu yönündeki söylem ile Türklerin tarihteki kurucu rolü vurgulanmış ve kolektif bir kimlik inşası amaçlanmıştır.

3.2. Dil ve Tarih Miti Üzerinden Ulusallaşma Pratikleri

Devlet oluşumu, çatışmalar ve kimlik siyaseti süreçlerinin anlaşılması ve açıklanmasında milliyetçilik önemli bir rol oynamaktadır. Milliyetçiliğin farklı zaman ve mekânlarda çeşitli biçimlerde ortaya çıkmasına rağmen, modern siyasal düşünce üzerindeki belirleyici etkisi nedeniyle bu olgunun karmaşık yapısı farklı kuramsal perspektifler aracılığıyla açıklanmaya çalışılmaktadır (Bonikowski vd., 2019; Brubaker, 2020; Eser ve Çiçek, 2020; Çiçek, 2025, s. 2). Bu çalışmada yararlanılan kuramsal yaklaşımların temsilcileri olan Benedict Anderson ve Ernest Gellner, milliyetçilik çalışmalarının en etkili isimleri arasında yer almaktadır. Anderson'un hayali cemaatler yaklaşımı ile Gellner'in milliyetçilik kuramı, milletin nasıl tanımlandığının, ortak tarih anlatılarının nasıl inşa edildiğinin, geçmiş ile gelecek arasındaki bağın nasıl kurulduğunun ve dilin ulus inşası sürecinde nasıl araçsallaştırıldığının açıklanmasında önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Anderson'un hayali cemaatler yaklaşımına göre uluslar, insanların varlığına inandıkları ölçüde anlam kazanan ve toplumsal olarak inşa edilen yapılardır. Bu yapının tesis edilmesinde ise dil ve tarih mitleri, ulusal aidiyetin ve ortak kimlik bilincinin oluşturulmasında merkezi bir role sahiptir. Bir başka ifadeyle, Cumhuriyet'in ideolojik devlet anlayışı içerisinde Türk dili ve Türk tarihine ilişkin söylemler yeniden yorumlanmış; bu unsurlar milli kimliğin inşasında temel araçlar olarak kullanılmıştır. Nitekim, 26 Eylül'de başlayan ve 4 Ekim'de son bulan birinci dil kurultayının değerlendirmesinin yapıldığı ve 10 Ekim tarihli Kemalatin Kami tarafından kaleme alınan köşe yazısında, dil kurultaylarını salt dil meselesi olarak okumamak

gerektiği, bunların arkasında ciddi bir tarih, kültür ve bir hayat felsefesi yer aldığının belirtilmesi (Kami, 1932) bu yaklaşımı doğrular niteliktedir.

Anderson'a göre milletler hayal edilmiş topluluklardır. Ancak bu toplulukların hayal edilmiş olması, onların sahte ya da uydurma oldukları anlamına gelmemektedir. Bu yönüyle Gellner'den ayrılan Anderson, milletlerin ortaya çıkışını kültürel dönüşümler üzerinden açıklamaktadır. Dinin ve hanedanlıkların gerilemesini bu dönüşümlerin temel unsurları arasında değerlendirirken, zaman anlayışında yaşanan değişimleri ise bu dönüşümlerin zeminini oluşturan gelişmeler olarak yorumlayan Anderson, milliyetçilik üzerine geliştirdiği açıklamalarını dört karakterden oluşan bir roman kurgusu üzerinden örneklemiştir. Roman kahramanları birbirlerini tanımasalar da karşılaştıklarında aralarında bir aidiyet bağı bulunduğunu varsaymaktadır. Benzer durum, aynı milletin parçası olan bireyler için de geçerlidir. Eş zamanlı kültürel tüketim araçlarından biri olan gazeteler, gün içerisinde birbirini tanımayan ve isimlerini dahi bilmeyen bireylere ulaşarak aralarında sembolik bir bağ kurmayı sağlamaktadır. Bu durum, hayal edilmiş topluluğun en somut örneklerinden birini oluşturmaktadır (Özkırmı, 1998, s. 91-94). Erken Cumhuriyet döneminde dil ve tarih birliği üzerinden inşa edilmeye çalışılan ulus fikri, dönemin iktidar söylemine yakın bir yayın politikası izleyen Cumhuriyet Gazetesi aracılığıyla yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda reformların gerekliliği ve halk tarafından benimsendiği yönündeki söylemler öne çıkarılarak, reformlara toplumsal meşruiyet kazandırılmaya çalışılmıştır. Düzenlenen Dil Kurultayları ve bu çerçevede gerçekleştirilen dil reformları, tema içinde ele alınan ilk hususu oluşturmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa, Türk dilinin kendi öz benliğine kavuşması ve bu sebeple yabancı kelimelerden arındırılması gerektiği fikriyle Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulmasını desteklemiş ve yapılacak çalışmaların toplumsal kabülü için ise Dil Kurultayları'nın toplanmasını teşvik etmiştir. Dil, tarih ve millî his arasındaki bağın kuvveti vurgulanarak tarihsel süreçte yirmi dört tane Dil Kurultayı düzenlenmiştir. 26 Eylül 1932'de başlayarak 4 Ekim 1932'ye kadar devam eden Birinci Dil Kurultayı, 18-23 Ağustos 1934 tarihlerinde gerçekleşen İkinci Dil Kurultayı ve 24-31 Ağustos 1936 tarihlerinde gerçekleşen Dil Kurultayları Gazi'nin hayattayken gerçekleştiği kurultaylardır. Mustafa Kemal Paşa'nın hayatını kaybettikten sonra aynı hissiyatla yirmi tane daha Dil Kurultayı gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda; Dördüncü Dil Kurultayı:10-15 Ağustos 1942, Beşinci Dil Kurultayı 26-30 Kasım 1945, Altıncısı 19-23 Aralık 1949, Yedincisi 18-24 Temmuz 1954, Sekizincisi:4-5 Temmuz 1957, Dokuzuncusu 11-15 Temmuz 1960, Onuncusu 8-12 Temmuz 1963, On birincisi 8-12 Temmuz 1966, On İkincisi 4-5 Temmuz 1969, On Üçüncüsü 3-6 Temmuz 1972, On Dördüncüsü 7- 10 Temmuz 1974, On Beşincisi 9-12 Temmuz 1976, On Altıncısı 8-11 Temmuz 1978, On yedincisi 28-30 Ekim 1980, On sekizincisi 12-14 1982, On dokuzuncusu 26 Eylül- 3 Ekim 1988, Yirmincisi 26 Eylül- 1 Ekim 1992, Yirmi birincisi 23-27 Eylül 1996, Yirmi ikincisi 25-29 Eylül 2000, Yirmi üçüncüsü 20-26 Eylül 2004, Yirmi dördüncüsü 20-25 Eylül 2008 tarihlerinde gerçekleşmiştir (Ağca, 2020).

Dil kurultaylarının ilki, 26 Eylül 1932 yılında toplanmıştır. Bu kritik güne ilişkin gazetede "*İlk Dil Kurultayı Bugün Toplanıyor. Bu Tarihi Toplantıda Büyük Rehberimiz Gazi Hz. de Hazır Bulunacak ve Müzakeratı Takip Buyuracaklar*" başlıklı bir manşet karşımıza çıkmaktadır (Cumhuriyet, 1932a). Aynı tarihli gazetede, Peyami Safa'nın dili sadeleştirme çalışmalarında destekleyici olmasına rağmen bunun bir takım tehlikelerinin olabileceği yönündeki uyarılarını içeren "*dil değişmesinde iki mesele*" başlıklı köşe yazısının da yayımlandığı görülmektedir. Safa, kontrolsüz yapılacak dil değişiminin dilimizin kelime haznesini daraltarak ifade gücünü yok edebileceğini, bununla birlikte dilde sadeleştirme yaparken yapay kelimeler icat etme gibi bir tehlikeden de bahsederek dilde tasfiye yaparak ilerlemek yerine ölçülü olmak gerekliliğinden bahsetmektedir (Safa, 1932).

19 Ağustos tarihli "*İkinci Dil Kurultayı dün saat 2 de Dolmabahçe'de merasimle açıldı*" başlıklı yazıda, Gazi'nin 1928 Harf İnkılabı ile başlattığı bilgi ışıklarının netice verdiği, 1933'e gelindiğinde okuma yazma bilenlerin sayısının iki mislini geçtiği yönündeki söylem ile inkılapları meşrulaştırma yapıldığı görülmektedir. Millî ülkü için alfabe

değiştirmenin yeterli olmayacağı, yazıların herkesin anlayabileceği bir dille yazılması gerektiği, bu kapsamda 12 Temmuz 1932’de Türk Dili Tetkik cemiyetini kurularak bu eksiklik gidermeye çalışmıştır. Halk ağzından derleme yapılarak seferlik yapılan bu süre zarfında, dil hazinemizin ilk müjdecisi 1300 sayfadan fazla tutan büyük bir kitap çıkacağının müjdesi de verilmiştir. Dini kurumlar ve idari yapının, Türkçeyi geliştirmek yerine onun özünü bozduğu, Cumhuriyetle birlikte dilin yeniden kazandırılması amacı vurgulanmaktadır (Cumhuriyet, 1934a). Bu müjdenin ardından, tarihler 16 Haziran 1933’ü gösterdiğinde Osmanlıca kelimelerin Türkçe karşılıkları ile sözleri birbirine bağlayan Arapça ve Farsça tabirlere karşılıklar bulmaya yönelik düzenlenmiş dil anketlerinin 92. listede nihayete erdiğinin duyurusu yapılmıştır. Anketlere geniş halk katılımının olduğunun altı çizilmekte ve Türk milletinin kendi dilini “özleştirme” yolundaki çabalara olan desteği takdir edilmektedir (Cumhuriyet, 1933c).

Gerçekleştirilen dil kurultaylarında, var olan yegâne amaç doğrultusunda toplantı gündemleri değişkenlik göstermektedir. Birinci Dil Kurultayı’nın toplantı gündemi “Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yeri” iken, Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün sağlığında gerçekleştirilen İkinci Dil Kurultayı’nın toplantı gündemi “Ural-Altay dil ailesinde Türkçenin yeri” olmuştur. Beş gün devam eden Kurultayda, Türk Dili Tetkik Cemiyeti kâtibi İbrahim Necmi tarafından “*akademik bilim çalışmaları*”, “*Türk dilinin tarih öncesi tarihi*”, “*dil inkılabı çalışmaları*” ve “*ana Türk grameri*” şeklinde dört ana başlıkta sunum gerçekleştirilmiştir. Başkanlığını dönemin kültür bakanının yaptığı ve yedi gün süren Üçüncü Dil Kurultayının toplantı gündemi ise “Türk dilinin mahiyeti ve dünya dilleri arasındaki yeri” olarak belirlenmiştir (Ağca, 2020). Kurultaylarda gerçekleştirilen konuşmaların içeriklerinin ve kurultaya iştirak eden yabancı âlimlerin isimleriyle birlikte söylemlerinin halka ulaştırılması için şehrin çeşitli noktalarına hoparlör eklenerek radyo programlarının yapılması, köklü reformların toplumsal meşruiyetinin sağlanabilmesi için kritik bir girişimdir. Bu kapsamda, Birinci Dil Kurultayının herkes tarafından dinlenebilmesi için Beyazıt, Taksim, Fatih, Dolmabahçe, Üsküdar, Adalar ve Kadıköy’e ses cihazları kurulmuştur (Cumhuriyet, 1932b). Köşe yazıları, genç Cumhuriyetin hedefi ile uyumlu olarak dil kurultaylarının önemi ve Türkçe öğretiminin kritikliği haberleri ile yoğundur. Bu kapsamda Peyami Safa, yabancı okullarda Türkçenin zorunlu olması, bunun yalnızca bir dil meselesi olmadığı, Türk edebiyatı ve Türk tarihi lehine yabancı çocuklara dersler anlatılmasının millî kültür açısından kritik olduğunu belirtmektedir. Safa, bununla birlikte öğretmenlerin de Türk kültürünü bilen, edebiyatına ilgili ve tarihini bilen kimseler olması gerektiği yönünde görüşe sahiptir (Safa, 1933).

“*Dil cemiyetine dün İsmet Paşa riyaset etti*” başlıklı yazıda, Türk Dili Tetkik Cemiyetinin toplantısına bizzat İsmet Paşa başkanlık ettiği haberi ile dil meselesinin bir devlet politikası halinde benimsendiği açıktır. İsmet Paşa “*her yurttaş dil işini seviyor*” diyerek yazıda dil işinin belli bir zümreye ait olmadığını bütün milletin meselesi olarak benimsendiği de eklemektedir (Cumhuriyet, 1933d). Bu kapsamda, dil çalışmalarına ilginin sadece Türklerle ve aydınlarla sınırlı kalmadığının ifade edilebilmesi amacıyla yayımlanmış üç farklı ve kritik köşe yazısı kaleme alınmıştır. Yazılardan birincisi; 24 Mart tarihinde “*Dil inkılabında Türk gençliği de vazife aldı*” başlığı ile sunulmaktadır. Yazıda, talebe birliği temsilcileri, Türk gençliğinin dil vazifelerinde de görev aldığı, yabancı kökenli kelimelerin kullanımına son vermek gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca Türkçe bilmeyen gayrimüslümlere dil öğretmek için halk evleri açılması da önerilmektedir. Yazıya konu olan gençler, yaz tatillerinde köylere giderek inkılap ve Cumhuriyet hakkında halka gönüllü bilgi verebileceklerinden, gençlik mecumuası çıkarabileceklerinden bahsedilmektedir. Dil inkılapları konusunda, gençlerin kendilerine düşen vazifelerini yerine getirmek için hazır oldukları bu beyanatlardan anlaşılmaktadır (Cumhuriyet, 1933e). 27 Mart tarihli “*Museviler ve dil davamız*” başlıklı yazıda, Galata’da bir mektepte okuyan Türk ve Musevi öğrenciler, Gazi’ye bir mektup yazdıklarını ve isimlerini öztürkçe karşılıklar ile değiştirdiklerini konu edinmektedir (Cumhuriyet, 1933f). Böylece dil inkılabının sadece Türkler ve Müslümanlar arasında değil, gayrimüslüm vatandaşlar tarafından da benimsenen millî bir hareket olduğu mesajı verilmek istenmektedir. 28 Martta yayınlanan “*bazı belediye memurları isimlerini değiştiriyor*”

başlıklı bir başka yazıda, bir önceki gün isimlerini değiştiren öğrencilerin yanı sıra bir sonraki gün, belediye yazı işleri kalemlğinde çalışan memurların da isimlerini öztürkçeye çevirdiklerinin haberi görülmektedir. Bu kapsamda; Hüsnü Bey adını Duran, Hüsnüye Hanım adını Eren, Süreyye Bey adını Oral'a çevirmiştir (Cumhuriyet, 1933g). 1 Ekim tarihinde yayımlanan, *“Adanadan gelen üç Türk Öz Türkçe kullanmayanlara tahammülümüz yok diyorlar”* başlıklı bir başka yazı dikkat çekicidir. İlgili yazıda, dil kurultayı için gelen vatandaşların, Gazi'nin Türk dilini yabancı dillerin etkisinden kurtarmak için savaş açtığını öğrendiklerini memnuniyetle karşıladıklarını, İstanbul'a kurultayı takip etmek ve gerektiğinde de Türk dilinin şive lehçelerini tanıtmak için (Cumhuriyet, 1932c) gelebileceklerini ifade ettikleri görülmektedir.

21 Ağustos'ta Naim Hazım Bey, Arapçanın Türkçeden çok sayıda kelime almış olduğu iddiasında bulunmaktadır. Hatip'in ayrıca *“Arapça bizim dilimizden çıkmıştır. Bununla övünmekte haklıyız. Çünkü dünyaya dil vermişiz, medeniyet vermişiz”* sözlerini görmekteyiz (Hazım Bey, 1934a). Naim Hazım Bey, Cumhuriyet öncesi kendi tarihimize, medeniyetimize ve dilimize güvenmiyor ve kendimizi yetersiz, aşağı görürken; artık millî varlığımızı yeniden keşfettiğimizden bahsetmektedir. Hazım Bey, mükemmel Arapçanın Türkçeden doğduğunun daha önce akıllara gelmediğini, ancak bir Fransız âliminden alıntı yaparak Arapların Türkçe kökleri aldığını ve bunları çeşitli değişikliklerle Arapçalaştırdığını ifade etmektedir. Arapçada kelimelerin kökleri çıkarıldığında, Arapçaya dair bir şey kalmayacağını alkışlar eşliğinde ifade etmiştir (Hazım Bey, 1934b) Ezcümle, Naim Hazım Bey, Türk dili köklerinin Arap diline nasıl geçtiğini uzun uzun anlatmıştır.

1930'lu yıllarda ortaya atılan ancak Üçüncü Dil Kurultayında gerçekleşen sunum ile devletin resmî söylemi haline gelen Güneş Dil Teorisi, dil kapsamında yer verilmesi gereken bir başka hususu oluşturmaktadır. İlk insanların doğada en güçlü varlık olan güneşi görerek ilk Türkçe sesleri ve kelimeleri türettikleri ve Türkçe'in böylece dünya üzerinde yayıldığı görüşü olan Güneş Dil Teorisinin, Atatürk tarafından benimsenip kabul görmesinde Dr. Hermann F. Kvergic'in etkisi şüphesizdir. Kvergic, 1935'te Atatürk'e dilin ilk olarak jestlerden oluştuğunu anlattığı 47 sayfalık bir metin göndermesi üzerine, Güneş-Dil Teorisinin temellerinin atıldığını söylemek mümkündür. Türkçe'nin biçimlenen ilk insan dili olduğunu iddia eden Kvergic'in 47 sayfalık metninden etkilenen Atatürk, psikolojik çözümlemelere önem vererek ilkel insanın kendini “Aa!” ya da “Oo!” gibi ünlemlerle dışa vurduğunu kabul etmiştir (Lewis, 2019, s. 86-87).

3 Aralık tarihli yazıda, Türkçede yer alan bazı temel kelimelerin — “gün”, “gündüz”, “düz”, “öğün”, “ün”, “ön”, “yön”, “hön” ve “şark” — aynı kökten türediği ve aralarında anlam ilişkisi bulunduğu ileri sürülmüştür. Bu yönüyle metnin, Güneş Dil Teorisi'ni açıklamaktan ziyade, teoriyi doğrudan uygulayarak savunan bir yazı formatı olduğunu söylemek mümkündür (Cumhuriyet, 1935b). 2 Şubat tarihli köşe yazısında ise “bunlar”, “şunlar” ve “onlar” işaret zamirlerinin Güneş Dil Teorisi çerçevesinde tahlil edildiği görülmektedir. Söz konusu yazıda, bu zamirlerin kökeni ve yapısal özellikleri açıklanmakta; böylece Güneş Dil Teorisi'nin dilbilgisel unsurlara uygulanaşına örnek sunulmaktadır (Cumhuriyet, 1936b). 28 Mart tarihinde N. Dilmen tarafından kaleme alınan köşe yazısında, Türkçe olumsuzluğun sadece “değil” ile değil dilin kök yapısı ve ek sistemleriyle kurulduğunu Güneş Dil Teorisi üzerinden açıklamaktadır (Dilmen, 1936). 26 Ağustos tarihli sayıda, genç bir yazarın “ata” kelimesinin Türkçe kökenini nasıl ve neden taşıdığına ilişkin bir açıklamaya yer verdiğini görmekteyiz. Söz konusu yazıda, Güneş Dil Teorisi'nin İbrahim Necmi tarafından yapılan izahı aktarılmaktadır. Bu izaha göre, insanlığın ilk totemi Güneş'tir ve insan, Güneş'ten çıkan ilk sesi “ağ” sesiyle ifade etmiştir. Türk Tarih Tezi'nin tamamlayıcısı olarak sunulan Türk Dil Tezi çerçevesinde ise, Türkçenin tüm dillerin ilk kaynağı olduğu ileri sürülmektedir (Cumhuriyet, 1936a). Son olarak, 1 Aralık tarihli Kazım Nadi Duru'nun *“Güneş Dil Teorisi Hakkında İkinci Tenkid”* başlıklı yazısına, bu kapsamda yer vermek gerekmektedir. Duru, bu yazıda Güneş Dil Teorisi'ni doğrudan reddetmek yerine, teoriyi kendi yöntemleriyle uygulayarak eleştirmeyi tercih etmiştir. Bu doğrultuda “tenkit” kelimesini, Güneş Dil Teorisi'nin

yaklaşımına uygun biçimde parçalara ayırmakta; ekleri çözümleyerek her bir parçaya anlam yüklemektedir. Duru, Güneş Dil Teorisi'ni yaratıcı ve millî bir arayış olarak nitelendirmekle birlikte, teorinin iddialar ve tartışma alanı barındırmasına rağmen bilimsel açıdan zayıf yönleri sahip olduğunu ve henüz kanıtlanmış bir gerçeklik düzeyine ulaşmadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, teoriyi bütünüyle reddetmemekte; ancak sınırlarının belirsiz olduğunu ve bilimsel tutarlılık açısından önemli sorunlar içerdiğini vurgulamaktadır (Duru, 1935).

Dil ve tarih yoluyla ulusallaşma politikası kapsamında ikinci husus, 1931 yılında Gazi'nin emriyle kurulan Türk Tarih Kurumu ve ileri sürülen Türk Tarih Tezidir. Gazi, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ve bu cemiyet vasıtasıyla duyurusu yapılan Türk Tarih Tezi ile Türk toplumunda yeni bir tarih bilinci yaratarak ulus devleti güçlendirmeyi amaçlamıştır. Afet İnan'ın Fransızca ders kitaplarında Türklerin barbar kavimler olarak medeniyet yaratamadığına ilişkin sunumunun Atatürk'e gösterilmesi, Türk Tarih Tezi'nin geliştirilme sürecini hızlandırmıştır. Türk Tarih Tezi; Türklerin bütün insanlığın beşiği olan Orta Asya'da iklimsel sebeplerle ayrılarak Asya, Avrupa ve Afrika'nın çeşitli bölgelerine göç ederek medeniyet kurdukları, Anadolu'nun ilk çağlardan beri Türk yurdu olduğu ve hatta Batı medeniyetinin kurucusu kabul edilen Yunan ve Roma medeniyetlerinin kökenlerinde de Türklerin bulunduğu yönündeki (Şimşek, 2022) iddiaları kapsamaktadır. Türklerin Orta Asya'dan göçü, 20 Temmuz tarihli köşe yazısında Reşit Galip Bey ve Zeki Velidi Bey arasında çekişmeye neden olmuştur. Zeki Velidi Bey, Türklerin Orta Asya'dan kuraklık ve doğal koşullar neticesinde göç ettiğini savunurken; Reşit Galip Bey bu açıklamayı eksik bularak Türklerin medeniyetin kurucu ve taşıyıcı unsuru olduklarını ve göçü bu şekilde değerlendirmek gerektiğini iddia etmiştir (Galip Bey, 1932c). Reşit Galip Bey ve Zeki Velidi Bey'in görüşleri arasında bir değerlendirme yapıldığı taktirde, ideolojik açıdan Zeki Velidi'nin görüşleri üstün gözükmemektedir. Aynı kapsamda, 28 Ocak'ta "*Türk tarihi tenkiklerini teyid eden keşif*" başlığı ile yayımlanan köşe yazısında, Amerika'da 20.000 yıllık bir Moğal şehri bulunduğu duyurulmaktadır. Amerika kıtasındaki bu kalıntının Asya'dan gelen bir halkla bağlantılı olduğu; böylece Türk tarihinin Batının kabul ettiğinden çok daha eski olduğu fikrini görmekteyiz (Cumhuriyet, 1935c).

Erken Cumhuriyet döneminde ulus inşasını sağlayabilmek için Türk tarihi ve Türk dili adeta ideolojik bir tonla yeniden inşa edilmiştir. Anderson'un "hayali cemaatler" isiminde belirttiği şekilde bir nesne yaratılmış, bunu ideolojik olarak sınıflamaktan kaynaklı bir milliyetçilik karşımıza çıkmaktadır. Milliyetçiliğin din ve akrabalık üzerinden anlaşılmasının daha kolay olduğunu belirten Anderson, ulusu hayal edilmiş siyasal topluluk olarak tanımlamaktadır. Hayal edilen bu siyasal toplulukta, üyeler diğer üyeleri tanımamakta ve hatta tanımak için bir girişimde bulunmasalar dahi her birisinin zihninde toplumların hayali yaşamaya devam etmektedir (Anderson, 1995, s. 20). İmparatorluk ve Cumhuriyete atıfla canlı tutulan süreklilik ve kopuş hikayeleri, bu hayalin zihinlerde canlı tutularak, yaratılan ikilikte "tarafatar" olunmasına neden olmaktadır.

Bu çalışma kapsamında incelenen yıllar aralığında olmasa bile 1928 yılında gerçekleşen ve tarihle kurulan bağa müdahale girişimi olarak nitelendirilen Harf İnkılabı, eski ve yeni çatışmasında ilk girişim olarak görülmektedir. Bu kapsamda, Osmanlı ile Cumhuriyet'in aynı çizgide olmadığı ve farklı imgelere sahip olduğu yönündeki vurgunun yinlendiği köşe yazılarında, Cumhuriyet'in yeni temeller üzerine inşa edilerek ilerlemesi gerektiği mesajının hâkim olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, Cumhuriyet öncesinde verilen eğitimin ve tarih kitaplarının ideolojik olduğu hususu da eleştirilen bir başka husustur. Tarih dersinin eğitim süresince millî bir kimlik kazandırmak için sahip olduğu rolün fark edildiği ve 3 Temmuz'da "*İlk milli tarih kongresi dün sabah açıldı*" başlığı ile yayımlanan köşe yazısında, Cumhuriyet devrine kadar mekteplerde okutulan tarih kitaplarının ve tarih derslerinin yüksek medeniyetle hiçbir mahiyetinin uyuşmadığını belirtmektedir. 1931-1932 ders senesinden itibaren yeni tarih anlayışıyla yazılmış kitapların okutulmaya başlanacağı duyurulmakta, milletin tek bir harstan oluşan insanlardan oluştuğu, harstaki birliğin tesisi için de tarihin ehemmiyetli olduğu vurgulanmaktadır (Cumhuriyet, 1932d). Yeni "biz" yaratma amacı ile Türk milletine, Türk diline ve Türk tarihine yapılan vurgu, ulusun kendisini yeniden

imgelemesidir. Gellner, Durkheim'ın toplumların eskiden dini ibadet yoluyla kendi gizli imajına taparken, ulusçu çağda toplumların bizzat kendisine tapıtığını ileri sürdüğünü belirtmektedir. Nazi Almanyası örneğini veren Gellner, Nüremberg'de ne Tanrı'ya ne de Wotan'a aksine, toplumun kendisine tapıldığını öne sürmektedir (Gellner, 1992, s. 106). Belirtilen tüm bu kapsamdaki bilgiler ışığında, Türk tarihini Antik Yunan ve Roma medeniyetlerinin kökeni olarak yorumlamak Gellner'in değerlendirmesini destekler niteliktedir.

3.3. Dil ve Ulus İnşasında Temellendirilen Toplumsal ve Bilimsel Kanıtlar

Öztürkçeleşme çalışmalarının halkta karşılığını yaratabilmek için gazetelerde öztürkçe hikayeler, bilmeler ve şiirler yayımlanmaktadır. Toplumsal meşruiyeti sağlamaya ilişkin bu girişimlerin yanı sıra, Yunus Nadi imzalı *“Türk Dili için ilk kurultay”* başlıklı yazıda, *“bütün ayan halkının bu işe alakadar edilmiş olası bu noktayı kafi sarahatle tebarüz ettirmiş bulunmaktadır”* (Nadi, 1932) söylemiyle ayanların dil reformuna desteği ifade edilmektedir. 18 Eylül'de *“Türk Dili İçin 40 Senedir Uğraşan Köy Hocası”* başlıklı yazıyla da desteğin ayanlarla sınırlı kalmadığının altı çizilmiştir. İdeal bir tip olarak bahsedilen Numan Ef, Anadolu'da halk dilinde olup yazı dilinde olmayan kelimeleri toplamak için bir çalışmaya başladığı, nihayetinde 15.000 kelimelik bir lügat hazırlamış olsa da bu lügatın Yunanlılar tarafından gasp edildiğinin hikayesini görmekteyiz. Numan Öğretmen, pes etmemiş ve nihayetinde 30.000 kelime içeren sözlükle Dil Kurultayı'na başvuracağını (Fehmi, 1932) ilan etmiştir. Numan Öğretmen, kendi çabasıyla devletin resmî söylemini hedef edinerek bir lügat hazırlamıştır, ancak “düşman” uluslar öztürkçe çalışmalarının ilerlemesini istememiş ve çalışmayı yok etmişlerdir. İdealist öğretmen, yaşanan tüm bu aksiliklere rağmen hedefinden vazgeçmeyerek çalışmasını nihayete erdirmeyi başarmıştır. Gellner, toplumların uzun ömürlü biçimde varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli gördüğü irade, iradi bağlılık, özdeşleşme, sadakat ve dayanışma gibi duygular ile korku, zorlama ve mecburiyet gibi disipline edici mekanizmalarla bağlılığın pekiştirilebildiğini öne sürmektedir (Gellner, 1992, s.101). Modernliğin taşıyıcısı konumunda olan Numan Öğretmen ideali ile devlet ve toplumla bu ilişkinin tesis edilmeye çalışıldığı açıkça görülmektedir.

2 Ekim tarihinde, *“Bir Alman alimi Türklerin milattan 24 asır evvel yaşıyan hiyonuların cediti olduğu ispat etmiştir”* (Cumhuriyet, 1932e) haber başlığını görmekteyiz. 17 Aralık'taki gazetede de *“Türk Tarihi Tetkikatı”* isimli başka bir manşet ile Avustralyalı ünlü bilim insanı Prof. Strzygowski'nin Türk Tarih Cemiyetinin bilimsel anlamda meşruiyetinin sağlanmasına yönelik yazısı dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, Türk tarihin yalnızca Avrupa merkezli tarih anlayışıyla açıklanamayacağını, tarihsel süreç içerisinde Türk tarihinin ikinci plana itilerek hatalı bir yaklaşım sergilendiği, Türklerin Asya'dan Avrupa'ya kültür taşıyan, etkin bir aktör olduğu belirtilerek, Türk Tarih Tetkiki Cemiyetinin esasları desteklenmektedir (Cumhuriyet, 1932f).

26 Ağustos'da yayımlanan köşe yazısı ile İngiliz gazetesinin, dil inkılabı ve sonuçlarını taktirle karşıladığı halka duyurulmaktadır. Bu köşe yazısında; Adanadan Karsa, Edirnedan Doğu Türkistan'a kadar Türklerin ortak bir Türk dili etrafında birleşmesinin, gelecek nesiller için büyük bir tarihi tesir yaratacağının vurgulandığını görmekteyiz. Kurultayın; Türk kelimelerinden bir sözlük hazırlamak, Türk gramerinin kaidelerini sadeleştirmekle meşgul olduğu belirtilmekle birlikte Arapça ve Farsça kelimeleri Türkçeye dâhil edenlerin, Arapçaya hürmet eden ve İran şairlerine meftun olmakla nitelendirildikleri dikkat çekmektedir (Cumhuriyet, 1934b). 18 Aralık tarihli sayıda, Necmi Dilmen'in *“Dil Üzerine Çalışmalar”* bölümünde kaleme aldığı yazıda, Fransız dilbilimci Hilaire de Barenton'un bütün dillerin Sümerce'den türediği yönündeki iddiasına yer veren Dilmen, dillerin kaynağının Sümerce olduğunu ileri sürerek, Sümerlerin Orta Asya'dan Mezopotamya'ya Türklerle birlikte geldiği ve Sümercenin bir Türk lehçesi olduğu iddiasında bulunmaktadır. Bununla birlikte Dilmen, Türkçenin hakikatini anlamak için yalnızca Sümerceye bakmanın yeterli olmayacağını; dilin ilk kökü, bu kökten türeyen ana anlamlar, bu anlamların geçirdiği dönüşümler ile kökten türeyen ekler ve anlam işaretlerinin birlikte ele alınması gerektiğini iddia etmektedir. Türk

milletin ulaştığı bu hakikatin, Güneş Dil Teorisi aracılığıyla ifade edildiğini de eklemektedir (Dilmen, 1935b). 24 Ağustos tarihli sayıda yayımlanan “*Dil İnkılabımızda Yeni Hamle*” başlıklı yazıda, “*dün üç ecnebi âlim daha geldi*” ifadesine yer verilerek, Dil Kurultayı’na katılmak üzere Fransa, Yunanistan ve Bulgaristan dâhil olmak üzere toplam 15 yabancı bilim insanının Türkiye’ye geldiği bildirilmektedir. Yazıda ayrıca Fransız bir âlimin, İstanbul’a 42 yıl önce de geldiğini ve geçen süre içerisinde şehirde önemli değişimler gözlemlediğini ifade ettiği aktarılmaktadır. Söz konusu âlim, kendisinin bir Sümerolog olduğunu belirtmekte ve Fransızca dâhil olmak üzere tüm dillerin kökeninin Sümer dillerine dayandığı yönündeki iddiasına yer vermektedir (Cumhuriyet, 1936b).

Mezkûr bilimsel kanıtlarla “Türklerin medeniyetin beşiği olduğu” söylemi pekiştirilmeye çalışılmaktadır. Benedict Anderson’un hayali cemaatler yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmesi mümkün olan bu yaklaşımla, Türk milletine köklü bir geçmiş atfedilerek tarihte etkilenen olmaktan ziyade etken konumunda bulunduğu vurgulanmaktadır. Bu görüşe, “yabancı” kaynaklara yapılan atıflarla meşruiyet kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Benzer şekilde, Dil İnkılabı’nın Türk toplumuna sağladığı faydaların ve doğurduğu sonuçların toplum tarafından kabul gördüğüne ilişkin örnekler üzerinden de söz konusu reformların meşrulaştırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

3.4. Dilin Standartlaşma Biçimi

Toplumsal yapı ve dil yapısı arasında birbirinden koparılması mümkün olmayan bir bağ bulunmaktadır. Ronald Wardhaugh, dil ile toplum arasındaki bağlantıyı dört ana başlık içinde ifade etmektedir. Tezlerden ilki; toplumsal yapının dilsel yapıyı etkilediğidir. İkincisi; dilsel yapının toplumsal yapıyı etkilediği, üçüncü görüş; dilsel yapı ve toplumsal yapının birbirleriyle karşılıklı etkileşim içinde olduğu yönündeyken son görüş ise; her iki yapının da birbirinden etkilenmediği yönündedir (König, 1991, s. 61). Bireylerin zihinsel ve duygusal süreçlerinin dışı yansıması olan dilin, toplumsaldan bağımsız olarak şekillenemeyeceği gibi toplumsalı etkileme ve yönlendirme kudretine de sahip olduğunun gözden kaçırılmaması gerektiği önemli bir husustur. Bir başka ifade ile dil, önemli bir güç kaynağıdır. Bu sebeple ne dilin toplumsal yapı üzerindeki etkisini ne de toplumsal yapının dil yapısı üzerindeki etkisini inkâr etmek mümkün değildir.

Yunus Nadi’ye göre dilde sadeleşme muhakkak yapılmalıdır. Çünkü Türk dili, millî hüviyetinden uzaklaşmıştır. Bu sebeple lisanı, millî hüviyetine tekrar büründürmek gerekmektedir. Zira medeniyetin yolu dilden geçmektedir. Bütün milleti kucaklayan millî bir dil, siyasi hakimiyet için de son derece elzemdir. Cumhuriyetin ve İmparatorluğun şiarları birbirlerinden çok farklıdır. Cumhuriyet millî bir vahdet oluşturma arzusundadır. Osmanlı dili ise Arapça, Farsça ve Acem dillerinin karmasıdır. Üç milletin birleşimi olan bir dilin, Türk milletini temsil etmesi ve millî olması mümkün değildir. Menşelerine göre dili, reform sürecine tabi tutmak gerekmektedir (Nadi, 1932). Semboller bütünü olan dilin, toplumsal anlamda birlik ve beraberliği sağlamak gibi önemli bir işlevi bulunmaktadır. Ulus-devletlerin en önemli amaçlarından birisi olan ulusal bilinci sağlamanın yolunun, dil birliğini sağlamaktan geçtiği yönünde ayrıca bir inanç da gelişmiştir. Belirtmek gerekir ki bu inanç yersiz değildir. Yöneticiler ve yönetilenler birbirlerini anlayamadıkları, aynı zeminde konuşmadıkları vakit, millî bilinci sağlamak bir hayli zorlaşacaktır. Tüm bu sebeplerle dil sadeleşmelidir. *Peki, bu sadeleşme nasıl gerçekleşecektir?* Köşe yazılarında Peyami Safa gibi yazarlar dilde sadeleşme girişimlerinin aceleye getirilmemesi gerektiği, aksi halde dilde kuraklaşma tehlikesi ile karşı karşıya kalınacağından bahsetmektedir.

Dilde standartlaşmanın sağlanmasına ilişkin olarak üç temel başlık öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Anadolu Türkçesi mi yoksa İstanbul Türkçesinin mi esas alınacağı; ikincisi, yazı dili mi konuşma dilinin mi temel alınacağı; üçüncüsü ise dilde sadeleşmenin devlet müdahalesiyle mi yoksa doğal seyrine bırakılarak mı gerçekleşmesi gerektiği tartışmalarıdır. Bu kapsamda, 24 Kasım 1932’de “*Türkçemiz*” başlığı ile Kazım Nami tarafında

kaleme alınan bir köşe yazısı görmektedir. Bu yazının alt başlığında; İstanbul ağzı mı taşra ağzı mı sorusu bizi karşılamaktadır. Her kelimenin Türkçe karşılığını arayıp bulmak için çalışıldığı ama İstanbul ağzının tek hakem olarak değerlendirilmemesi gerektiği tavsiye edilmiştir. İddia edilenin aksine Anadolu'da Türkçe türlü ağızlarla konuşulduğu, İstanbul'da ise konuşulan dilin bozuk, yapay ve özensiz olduğu söylenmektedir (Nami, 1932). Ülkenin farklı coğrafyalarında farklı dillerin ya da ağızlarının kullanılmasını, birliğin oluşmasına bir tehdit olarak gören anlayış, 26 Eylül tarihinde Turhan Tan tarafından "*Kutlu Dil, Kutlu Gün*" başlığı ile kaleme alınan yazı ile desteklenmektedir. Söz konusu yazıda, Dil Bayramı vesilesiyle Türk dilinin taşıdığı önem, tarihsel mücadele süreci ve dil devriminin anlamı ele alınmaktadır. Tan, İstanbul'da ve Anadolu'da konuşulan dil arasındaki farklılaşmanın, toplumun çeşitli kesimleri arasında bir dil uçurumu yarattığını; bu durumun yalnızca iletişimde değil, gönüller arasında da bir ayrılmaya neden olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda dil birliğinin, ulus birliğinin sağlanmasında temel bir işleve sahip olduğu ifade edilmektedir. Atatürk'ün dil devrimini öncelikli bir reform olarak ele alması, söz konusu kopuşu onarmaya yönelik işlevsel bir adım olarak değerlendirilmektedir (Tan, 1935).

Dil standartlaşmasının merkezinde yer alan üç temel sorun, kurultaylarda yaşanan tartışmaların ve gerilimlerin başlıca kaynağını oluşturmaktadır. 3 Ekim'de "*dün kurultayda hareketli münakaşalar oldu*" başlıklı yazıda; Hüseyin Cahit Bey, lisanda sadeliğin zamanla kendiliğinden oluşması gerektiği yönündeki görüşüne ciddi bir eleştiri almaktadır. Sadeleşme tartışmalarının zamana yayılarak zorlama olmaksızın gerçekleştirilmesi gerektiğinin vurgulayan Cahit Bey ile Faik Ali Bey dilin canlı bir orgaizma olduğu ve gerekçesi ne olursa olsun dilden kelimeleri çıkarmanın doğru olmadığını savunmaktadır. Bunun aksine Samih Rifat, Hasan Ali ve bir grup; planlı, müdahaleci bir yaklaşımla yabancı kelimelerin ayıklanması ve Türkçenin sadeleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Cumhuriyet, 1932g). 27 Ocak tarihinde Ahmet Ağaoğlu tarafından kaleme alınan köşe yazısında; dil devriminin ulusun öz benliğine kavuşması açısından önemli olduğu kabul edilmekle birlikte, bu sürecin kelime uydurularak yürütülmemesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Ağaoğlu'na göre; dilin zengin ek yapısının rastgele köklere eklenmesiyle yeni kelimeler türetildiği, bu durumun dilin ahengini bozarak doğal yapısını zedelediği savunulmaktadır. Ona göre dilin kuralları yapay uydurmalar yoluyla değil, bizzat dilin kendisinin sistemli biçimde araştırılmasıyla ortaya konulmalıdır (Ağaoğlu, 1935).

Türkçe'nin yüceltilmesi diğer ulusların ve dillerin kültürel anlamda öteki olarak görülmesine sebep olmaktadır. Dilde standartlaşma yapılmaya çalışırken Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin dile alınmasına şiddetle karşı çıkılmakla birlikte Türkçe'nin kollarından dahi kelime alınmasına sıcak bakmayan görüşler bulunmaktadır. Medeni milletlerin eski ve yeni sözlükleri tarayarak kendi dil bilimlerini oluşturduklarını vurgulayan Kastamonu Mebusu Velet Çelebi Bey, 10 Eylül 1932 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan ifadelerinde şu görüşlere yer vermektedir: "Eller başka dillerden ancak müfredat aldıkları hâlde biz ellerden niçin terkipleri, kaideleri, tasrifleri alalım? Yani yabancı kelimeleri dilimiz içinde usul ve furuuyla yaşatalım." (Çelebi, 1932, s.1). 26 Mart tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan "*Dil işi kitap, kalem gibi Türkleşmiş sözleri de atmalı mı?*" başlıklı yazıda, halkın kullanımına yerleşmiş olmakla birlikte köken itibarıyla Türkçe olmayan kelimelerin dilden çıkarılması gerektiği yönündeki görüşler tartışılmaktadır. Yazıda, bu tür kelimelerin yerine unutulmuş eski Türkçe sözcüklerin ihya edilmesi ya da Çağatayca, Özbekçe, Kırgızca ve Moğolca gibi Türk lehçelerinden kelimeler alınması önerilerine mesafeli bir yaklaşım sergilenmekte; bu imkânların bulunmaması hâlinde ancak yeni kelime türetmenin son çare olarak düşünülmesi gerektiği ifade edilmektedir (Cumhuriyet, 1933f).

Dilde standartizasyonun sağlanabilmesi yönündeki hedef, topluma verilmiş ortak bir amaç olarak değerlendirilmektedir. Bekmen'in ifadesiyle toplumlara verilen ortak hedefler, ulusçuluk aracılığıyla ulusu ayakta tutabilme çabasıdır. Bu çaba, ulusçuluğun sosyolojik açıdan standartlaştırılmış bir politik topluluğun kuramsal bir çerçevede oturması, aktif bir haberleşme dilinin saptanması, işlevsizliğin tasfiyesi, tehditkar dış dünyanın

amaçlarının boşa çıkarılmasını sağlayacak kitle eylemlerinin sağlanabilmesi gibi unsurlarla oluşturulmaktadır (Berkmen, 2003, s. 325; Aksoy ve Arslantaş, 2010, s. 33). Başka bir ifadeyle; ulusçuluğun oluşturulabilmesi için bilinçli, toplumsal meşruiyeti kazanmış aktörlerin olmasının yanı sıra “devletin ideolojik aygıtı” olarak halka bunların aktarılmasını sağlayacak yayın organı da son derece kritiktir.

Genç Cumhuriyetin, dilde standartlaşmaya verdiği önem, Gellner’in ulusçuluk konusundaki görüşleri ile son derece uyumludur. Nitekim Gellner’a göre milliyetçilik modern çağa özgüdür. Şehir devletlerinde, feodal yapılarda ya da imparatorluklarda milliyetçilik izlerine rastlanmamaktadır. Gellner insnalık tarihini; avcı-toplayıcı, tarımsal ve modern-endüstriyel toplumlar olarak üçlü sınıflama ile açıklamaktadır. Avcı dönemde milliyetçiliğin ortaya çıkması için ontolojik koşullar uygun değildir. Tarım toplumunda ise güç dağılımı ve kültür, kastları birbirinden ayırma işlevi görmektedir. Endüstriyel toplumlarda ise milliyetçilik bir gereksinimdir. Modern öncesi dönemde bireyin toplumsal statüsü doğuştan gelirken, modern dönemde sınıfsal hareketliğe izin verilmektedir. Öte yandan modern toplumda uzmanlaşma bir gereksinimdir ve bu uzmanlaşma için eğitim sisteminde standartlaşma, türdeşleşme bir zorunluluktur (Özkırımlı, 1998, s. 83). Eğitim sisteminde bu türdeşleşmeyi sağlamak adına 1928 yılında gerçekleşmiş Harf İnkılabını temel olarak belirtmek mümkündür. Devamında yerel lehçeler ve farklı milletlerin dile olan etkilerini tasfiye ederek, Türkçenin arılaştırılması ve dilin standartlaştırılması kapsamında gerçekleştirilen Dil Kurultaylarını, bu açıdan değerlendirmek söz konusudur.

4. Sonuç

Bu çalışma, 1932 ve 1936 tarihleri arasında yayımlanan ve devletin ideolojik aygıtı olan Cumhuriyet gazeteleri vasıtalıyla, dil ve tarih reformlarının millî kimliğin yaratılmasında nasıl kullanıldığını analiz etmek amacı taşımaktadır. Tarihsel süreklilik ve kopuş çizgisine atıf olması amacıyla kadim geçmiş ile Avrupa merkezli gelecek tahayyülü arasında sıkışan retorik, dil ve tarih miti üzerinden şekillenen ulusallaşma pratikleri, dil ve ulus inşasında temellendirilen toplumsal ve bilimsel dayanaklar ile dilin standartlaşma biçimleri şeklindeki dört tema; Benedict Anderson’un ulusların tahayyül edilerek yeni bir kurgu ile sunulduğu yönündeki kuram ile Gellner’in türdeş olmayan ve parçalı kimliklerin bulunduğu tarım toplumlarına karşın, eğitim seviyesinin yüksek olduğu ve standart iletişim dilinin kurulduğu, ortak kültürün paylaşıldığı ulus olgusuna ilişkin tezi üzerinden değerlendirilmektedir. Tarihsel süreklilik ve kopuş çizgisine atıf olması amacıyla kadim geçmiş ile Avrupa merkezli gelecek tahayyülü arasında sıkışan retorik temasında üç farklı çelişkili durum tespit edilmiştir. Bir tarafta Osmanlı ve Cumhuriyetin birbirlerinden koparılması gereken iki farklı temsiliyet olduğu anlatılırken; diğer taraftan Türklerin kökeni, ilk medeniyetler olarak kabul edilen Antik Yunan ve Roma’dan dahi önceye konumlandırılmaktadır. Bu yansıtımlı söylem, Osmanlı Devleti’ni tarih öncesine konumlandırmaktadır. Diğer bir çelişkili söylem ise Türklerin medeniyet kurucu olarak resmedilmesine rağmen, Avrupalılaştırmanın bir hedef olarak sunulmasıdır. Dil ve tarih miti üzerinden ulusallaşma pratikleri temasında ise dil reformları ve tarih anlatısının yeni “biz” söyleminin inşa edilmesinde nasıl rol aldığı örnek metinlerle açıklanmaktadır. Dil ve ulus inşasında temellendirilen toplumsal ve bilimsel söylemler ile halkın reformlara nasıl destek verdiği, yabancı bilim insanlarının gerek “yeni Türkiye’ye” gelerek gerekse de yaptıkları bilimsel açıklamalarla, bu sürece olan teşvikine sıklıkla yer verilmiştir. Son olarak, dilin standartlaşma biçimi başlığında ise dilde sadeleşme çalışmalarının nasıl yapılması gerektiği ve bu çalışmalar sırasında beklenen tehlikelere yer verilmektedir.

Ezcümle, “devletin ideolojik aygıtı” işlevi gören Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan köşe yazılarında, Osmanlı Devleti ile Cumhuriyet arasındaki kopuş söyleminin baskın olduğu görülmektedir. Bu söylem, genç Cumhuriyetin yönünü batıya dönmesine, herkesin anlayabilceği tek bir dilin yaratılmasına, tek millet ve tek tarih vurgusu üzerinden de millî bir kimlik inşasına katkı sunmaktadır.

Kaynakça

- Ağca, H. (2020). Dil kurultayları. *Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Atatürk Ansiklopedisi*. <https://yeni.ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/644/Dil-Kurultaylar%C4%B1>.
- Ağoğlu, A. (1935, 27 Ocak). *Cumhuriyet*, s. 3.
- Akçura, Y. (1932, 12 Temmuz). *Cumhuriyet*, s. 1.
- Aksoy, N. D. & Arslantaş, H. A. (2010). Ulus, ulusçuluk ve ulus-devlet. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (28), 31–39.
- Anderson, B. (1995). *Hayali cemaatler* (Çev. İ. Savaşır). Ankara: Metis Yayınları.
- Aziz Bey, Ş. (1932, 6 Temmuz). Dün üç sayani dikkat konferans verildi. *Cumhuriyet*, s. 4.
- Cemil Bey, H. (1932, 5 Temmuz). Ege medeniyetinin menşesine bir bakış. *Cumhuriyet*, s. 5.
- Cumhuriyet. (1932a, 26 Eylül). İkinci dil kurultayı bugün toplanıyor. *Cumhuriyet*, s. 1.
- Cumhuriyet. (1932b, 26 Eylül). Dil kurultayı tam saat ikide müzakerelerine başlayacak. *Cumhuriyet*, s. 6.
- Cumhuriyet. (1932c, 1 Ekim). Adana'dan gelen üç Türk: 'Öztürkçe kullanmayanlara tahammülümüz yok'. *Cumhuriyet*, s. 1.
- Cumhuriyet. (1932d, 3 Temmuz). İlk millî tarih kongresi dün sabah açıldı. *Cumhuriyet*, s. 6.
- Cumhuriyet. (1932e, 2 Ekim). *Cumhuriyet*, s. 1.
- Cumhuriyet. (1932f, 17 Aralık). Türk tarihi tetkikatı. *Cumhuriyet*, s. 2.
- Cumhuriyet. (1932g, 3 Ekim). Dün kurultayda hareketli münakaşalar oldu. *Cumhuriyet*, s. 1.
- Cumhuriyet. (1933a, 6 Ağustos). Yeni ve eski Türkiye. *Cumhuriyet*, s. 3.
- Cumhuriyet. (1933b, 29 Ekim). Türk inkılabı ve Rus gazeteleri. *Cumhuriyet*, s. 3.
- Cumhuriyet. (1933c, 16 Haziran). *Cumhuriyet*, s. 1.
- Cumhuriyet. (1933d, 2 Mart). Dil cemiyetine dün İsmet Paşa riyaset etti. *Cumhuriyet*, s. 1.
- Cumhuriyet. (1933e, 24 Mart). Dil inkılabında Türk gençliği de vazife aldı. *Cumhuriyet*, s. 3.
- Cumhuriyet. (1933f, 27 Mart). Museviler ve dil davamız. *Cumhuriyet*, s. 2.
- Cumhuriyet. (1933g, 28 Mart). Bazı belediye memurları isimlerini değiştiriyor. *Cumhuriyet*, s. 2.
- Cumhuriyet. (1933h, 26 Mart). Dil işi kitap, kalem gibi Türkleşmiş sözleri de atmalı mı? *Cumhuriyet*, s. 4.
- Cumhuriyet. (1934a, 19 Ağustos). İkinci dil kurultayı dün saat 2'de Dolmabahçe'de merasimle açıldı. *Cumhuriyet*, s. 5.
- Cumhuriyet. (1934b, 26 Ağustos). *Cumhuriyet*, s. 3.
- Cumhuriyet. (1935a, 22 Ocak). Türk kadını. *Cumhuriyet*, s. 6.
- Cumhuriyet. (1935b, 3 Aralık). *Cumhuriyet*, s. 5.
- Cumhuriyet. (1935c, 28 Ocak). Türk tarihi tetkiklerini teyit eden keşif. *Cumhuriyet*, s. 5.
- Cumhuriyet. (1936a, 26 Ağustos). *Cumhuriyet*, s. 7.
- Cumhuriyet. (1936b, 2 Şubat). *Cumhuriyet*, s.519.
- Çarıkçı, K., Meral, H., Berkil, S., Çalışır, A., Önala, L., & Arslan, Ö. (2024). Nitel araştırmalarda tematik analiz. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Researches*, 10(37), 127–140.
- Çelebi. (1932, 10 Eylül). *Cumhuriyet*, s. 4.
- Çetin, H. (2022). Ulus-devlet. *Türk Maarif Ansiklopedisi*. <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/ulus-devlet/#yazar-1>.
- Çiçek, A. (2025). Imagined communities and modern nation building: a comparative analysis of anderson and

- gellner's theories of nationalism. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 1-12.
- Dilmen, N. (1936a, 28 Mart). *Cumhuriyet*, s. 8.
- Dilmen, N. (1935b, 18 Aralık). Dil üzerine çalışmalar. *Cumhuriyet*, s. 6.
- Duru, K. N. (1935, 1 Aralık). Güneş dil teorisi hakkında ikinci tenkit. *Cumhuriyet*, s. 2.
- Fehmi. (1932, 18 Eylül). Türk dili için kırk senedir uğraşan köy hocası. *Cumhuriyet*, s. 1.
- Fuat, K. (1933, 7 Şubat). Dil inkılabı hakkında bazı düşünceler. *Cumhuriyet*, s. 1.
- Galip Bey, R. (1932a, 4 Temmuz). Tarih kongresinde ikinci gün. *Cumhuriyet*, s. 1.
- Galip Bey, R. (1932b, 9 Temmuz). *Cumhuriyet*, s. 5.
- Galip Bey, R. (1932c, 20 Temmuz). *Cumhuriyet*, s. 5.
- Gellner, E. (1992). *Uluslar ve ulusçuluk*. (Çev. B.E. Bahar, G.G. Özdoğan). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Guba, E. G. ve Lincoln, Y. S. (2005). Paradigmatic controversies, contradictions, and emerging confluences. In N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Ed), *The Sage handbook of qualitative research* (3rd ed., ss. 193–215). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Hazım Bey, N. (1934a, 21 Ağustos). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.
- Hazım Bey, N. (1934b, 21 Ağustos). *Cumhuriyet*, s. 1, 5.
- İnan, A. (1932, 4 Temmuz). *Cumhuriyet*, s. 1.
- Kami, K. (1932, 10 Ekim). *Cumhuriyet*, s. 5.
- König, G. Ç. (1991). Toplum dilbilim açısından dil ve dil türleri. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, (2), 59–70.
- Lewis, G. (2019). *Trajik başarı: Türk dil reformu*. (Çev. M.F. Uslu) İstanbul: Çeviribilim Yayınları.
- Mayring, P. (2014). *Qualitative content analysis: Theoretical foundation, basic procedures and software solution*.
- Nadi, Y. (1932, 4 Eylül). Türk dili için ilk kurultay. *Cumhuriyet*, s. 1.
- Nadi, Y. (1933, 3 Mart). Niçin dilimizi düzeltmeye çalışıyoruz? *Cumhuriyet*, s. 1.
- Nami, K. (1932, 24 Kasım). Türkçemiz. *Cumhuriyet*, s. 3.
- Nimetullah, H. (1933, 23 Mart). Türkçeye doğru Osmanlıca anlayıştan Türkçe anlayışa. *Cumhuriyet*, s. 4.
- Klagenfurt, Austria: Social Science Open Access Repository (SSOAR).
- Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar*. Ankara: Yayın Odası.
- Özkırmı, U. (1998). *1970'lerden günümüze milliyetçilik kuramlarına eleştirel bir bakış* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Öztürk, N. (1936, 24 Ağustos). Dilde devrim. *Cumhuriyet*, s. 5.
- Safa, P. (1932, 26 Eylül). Dil değişiminde iki mesele. *Cumhuriyet*, s. 3.
- Safa, P. (1933, 16 Haziran). *Cumhuriyet*, s. 3.
- Şimşek, A. (2022) Türk tarih tezi. *Türk Maarif Ansiklopedisi*. <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/turk-tarih-tezi#yazar-1>.
- Tan, T. (1935, 26 Eylül). Kutlu dil, kutlu gün. *Cumhuriyet*, s. 3.
- Toprak, Z. (2021). *Cumhuriyet ve antropoloji*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Turhan, M. (2021). *Kültür değişimleri: Sosyal psikoloji bakımından bir tetkik*. Ankara: Altınordu Yayınları.